

После деведесетих година XX века, које су биле обележене распадом заједничке нам државе, грађанским ратовима, међународном економском блокадом, а касније и НАТО агресијом на Србију, у нови XXI век смо (после смена режима извршеног у октобру 2000. године) ушли са новом влашћу и великом надом да је најгоре иза нас, те да долази време брзог економског, али и сваког другог, опоравка Србије. Нажалост, та нада је изневерена и са правом се данас може поставити питање: да ли је за Србију била фаталнија последња деценије XX или прва деценија XXI века ?

У раду ћемо се прво осврнути на економске резултате који су забележени у Србији од „српске октобарске револуције

“ (2000), а потом потенцирати неопходне претпоставке за заустављање опасног економског (и сваког другог) урушавања Србије, те њен опоравак и модернизацију, у времену које је испред нас. И на крају, последњи – централни, део рада посвећен је назнакама, једног осмишљеног и целовитог, програма економске модернизације Србије.

Погубност досадашње (неолибералне) економске политике

Подсетимо да се у Србији тек после „српске октобарске револуције“ приступило суштинској економској транзицији, што је кашњење од једне деценије у односу на друге постсоцијалистичке државе. Такво временско кашњење био је огроман недостатак, али је то – у исто време – била и велика шанса да се избегну грешке, заблуде и лутања кроз које су пролазиле друге привреде у транзицији. Нажалост, ту шансу нисмо знали да искористимо. Неопростиво је да смо економске реформе вршили на исти начин као и већина неуспешних привреда у транзицији почетком 90-их година прошлог века, а потпуно занемарили искуство успешних (на пример Словеније).

Очевидно је да смо кроз приватизацију – уместо најављиваних највећих светских компанија које ће да уведу светске принципе пословања, уложе значајна средства у инвестиције и финансирање социјалних програма – добили углавном домаће „контраверзне бизнисмене и белосветске спекуланте, који су кроз приватизацију „опрали“ новац, „очерупали“ предузећа, а раднике „избацили“ на улицу.

Србији је после 2000. године, као и многим другим земљама у транзицији 90-их година, натурен економски програм заснован на Вашингтонском договору (или Вашингтонски консензус) [\[1\]](#). Ради се наиме о једном неолибералном економском програму који је универзалан (важи за све земље – без обзира на њихове специфичности), а који у својој суштини представља лепо „упаковани“ кодификовани програм економског неоколонијализма који се реализује у интересу светске олигархије [\[2\]](#) и крупног капитала.

[\[3\]](#)
Оваквим програмом требало је постсоцијалистичке земље колонизовати и овај простор је третиран, пре свега, као тржиште за производе и банкарске услуге западних земаља. У исто време, транзиционе земље требало је лишити власништва над ресурсима којима располажу и довести их у такву дужничку зависност (дужничко ропство) да буду беспоговорни послушници моћних и богатих.

Вашингтонским договором наметнут је модел привређивања, који је по својим карактеристикама атипичан – заснива се на (рас)продаји имовине, задуживању, увозу и потрошњи што је неминовно производило дефиците (спољнотрговинске, буџетске ...) и државу водило у дужничко ропство, а њене грађане у сиромаштво и безнађе.

Одмах после „српске октобарске револуције“ приступило се изради новог закона о приватизацији, који је требало да (према тврдњама предлагача) омогући да се кроз процес приватизације дође до квалитетних стратешких партнера, који ће од лоших друштвених/државних створити добра приватизована предузећа, а држава би (кроз продају) добила значајна финансијска средства. Највиши представници извршне власти тврдили су да ће до краја 2002. године на наше просторе, кроз приватизацију, доћи најмање 10 од првих 100 највећих светских компанија које ће да уведу светске принципе пословања, уложе значајна средства у инвестиције новокупљених предузећа и учествују у трошковима транзиције.

Деценију после, очевидно је да смо кроз приватизацију – уместо најављиваних највећих светских компанија које ће да уведу светске принципе пословања, уложе значајна средства у инвестиције и финансирање социјалних програма – добили углавном домаће „контраверзне бизнисмене и белосветске спекуланте, који су кроз приватизацију „опрали“ новац, „очерупали“ предузећа, а раднике „избацили“ на улицу.

Србија бележи брзи раст и забрињавајући ниво спољне задужености.

Многа предузећа у Србији су уништена, а огроман број грађана је остао без запослења. Индустријска производња у 2010. години је мања (за 11,4%) него у 1998. години (време економских санкција), а да не говоримо о предратном периоду (она 2010. године чини мање од половине – 46,7% – производње из 1990). [\[4\]](#) Учешће индустрије у БДП износи свега 17,6% (тај податак данас износи, на пример, за Чешку 39%, а за Кину 48%). Само у Београду је број индустријских радника пре две деценије достигао четврт милиона (преко 245.000), а данас износи мање од 14.000.

Према званичним подацима Републичког завода за статистику број запослених у Србији је сада (почетак 2011) и у апсолутном износу мањи него 2001. године (1,816.959 наспрам 2,101.668). Србија има драматично ниску стопу запослености (проценат становништва између 15 и 64 године који има запослење) од свега 38% (у развијеним земљама она износи око 70%). Док се број запослених смањује, број пензионера (сада их има око 1,7 милиона) се повећава, па се може очекивати (уколико се овај тренд настави и наредних година) да број пензионера ускоро премаши број запослених у Србији.

Србија бележи брзи раст и забрињавајући ниво спољне задужености. Подсетимо се да је спољни дуг крајем 2000. године износио нешто мање од 11 милијарди долара, те да смо добили отпис од 4,7 милијарди долара. И поред тога, укупан дуг државе је вртоглаво растао и он је већ достигао износ од 34 милијарде долара, те је Србија доведена у дужничко ропство и налази се под старатељством ММФ-а – цивилизованог утеривача дугова. [\[5\]](#)

Спољнотрговински дефицит, који у Србији до 2000. године није никада достигао годишњи износ од 2 милијарде долара, за последњих десет година износио је у просеку 6,7 милијарди долара годишње (а непосредно пред светску економску кризу више од једне милијарде месечно), односно у претходних десет година Србија је за 67 милијарди долара имала већи увоз од извоза. [\[6\]](#)

У свим годинама од 2001. потрошња је у Србији већа од БДП-а (једноставно речено више трошимо него што стварамо). Тако је у 2006. години потрошња била за невероватних 35% већа од БДП-а. Србија је забележила девизни прилив од преко 35 милијарди долара само по основу приватизационих прихода и нових задуживања у иностранству, приближно исти износ прилива забележен је по основу девизних дознака (грађана) из иностранства. Тај огроман прилив средстава (преко 70 милијарди долара – од приватизационих прихода и нових задуживања, те девизних дознака грађана из

иностранства) који је Србија имала у последњој деценији је, уместо у развој привреде, највећим делом отишао у текућу потрошњу. Држава се годинама понаша као сеоски бећар који ништа озбиљно не радио осим што распродаје очевину (приватизација) и задужује се код комшија (инокредити) и све то одмах „траћи на бољи живот“ – текућу буџетску потрошњу. [\[7\]](#)

Низак ниво штедње и инвестиција и велика потрошња (која је омогућена распродајом државне имовине и додатним задуживањем у иностранству), низак ниво запослености (уместо раста, стално смањење броја запослених), изостанак суштинског реструктурирања привреде (ограничено углавном на отпуштање радника) и неефикасно корпоративно управљање (партијско кадрирање и велика дискрециона права која су праћена корупцијом, ортаклуком, непотизмом итд) – онемогућили су очекивани дугорочно одрживи економски раст и довели су до катастрофалних, горе наведених, резултата, те колапса српске привреде.

Неопходне претпоставке за преокрет

Основна претпоставка за заустављање даљег урушавања привреде (али и државе у целини), те истинску модернизацију јесте постојање политичке воље државне администрације на чијем челу треба да буде компетентна, ефикасна и одговорна власт, која ће обезбедити да се економске реформе реализују у интересу огромне већине њених грађана, а не у интересу светске олигархије и крупног капитала, те једног уског компрадорског слоја који се формира у земљи.

Светска олигархија и крупни капитал (спољни актери) располажу са огромном финансијском моћи и успевају да у многим мањим земљама обликују политички и медијски простор и усмеравају унутрашњу и спољну политику према својим интересима. На тај начин су данас спољни актери, нажалост, у Србији моделирали на само владајућу, него и алтернативну опозициону политичку сцену. Добри познаваоци српске политичке сцене са правом закључују да би се мало шта променило уколико би уместо актуелне владајуће коалиције имали на власти највећу опозициону странку. И тада би се реализовала (мање-више) иста политика само би дошло до персоналних кадровских промена.

Поред тога, искуства и других земаља, које су успешно реформисале своје привреде, показују да је неопходно разрадити и спроводити сопствени програм економских

реформи који ће бити резултат »домаће« памети, а не прихватати већ готове (универзалне) програме који се нуде од разних »ауторитативних« међународних финансијских организација и »независних« саветника из иностранства. Сопствени програм треба да буде теоријски разрађен и у пракси спровођен од стране стручно изузетно компетентне и аутентичне националне елите, која има одличан увид у стварно стање привреде и познаје менталитет свога народа, те зна да општеекономске принципе примењује на оригиналан начин имајући у виду специфичности сопствене земље.

Искуства земаља која су успешно реформисале своје привреде показују, такође, да носиоци реформи морају имати широку подршку свога народа, те да саме реформе нису одређене само једног уског слоја политичке »реформске« елите и од ње промовисаних »експерата«. Никакве реформе не могу успети уколико се за њих не може да придобије велики део сопствених грађана који ће бити убеђен да се реформе спроведе у њиховом интересу. Само у том случају може се остварити постављени циљ модернизације држава.

А тај циљ није само економски (на што се данас транзиција покушава да сведе) пошто постоје многе друге ствари и категорије (породица, образовање, култура, етика, религија и слично) важније од економије. Међутим, за све то је од изузетне важности економска база без које се остале области човековог духовног живота не могу адекватно да развијају. Због тога би се могло рећи да економске реформе треба да допринесу не само привредном него, пре свега, духовном препороду сопственог народа.

Програм економске модернизације требало би да чини саставни део једног свеобухватног и конзистентног националног програма (пошто узроци наших проблема не леже само – чак ни превасходно – у сфери економије) која би требала да заустави озбиљно урушавање привреде и друштва у целини, те земљу усмери ка обнови и просперитету. Због тога, добро разрађен и спровођен програм економске модернизације неће моћи да обезбеди жељене резултате уколико не буде праћена конзистентним и координираним реформама и у другим сферама друштвеног живота.

Као илустрацију тога, наведимо само једну од тих сфера, а која има и значајне економске импликације. Раније сам већ писао да сматрам како би за заустављање и урушавање државе и привреде било неопходно темељно преиспитати и нашу садашњу спољнополитичку орјентацију у којој се формално ослањамо на четири спољнополитичка стуба (Вашингтон, Брисел, Москву и Пекинг), а у суштини се инсистира на безалтернативном (једнообразном) мишљењу и пропагандном слогану „ЕУ нема алтернативу“. Тада сам, између осталог, написао и следеће: [\[8\]](#)

Не доводећи у питање прокламована четири спољнополитичка стуба може се поставити једно чисто здраворазумско питање: зашто су нам важнија два „западна“ од два „источна“ стуба, када САД и ЕУ и у последње две деценије (да се не враћамо дубље у историју и не помињемо светске ратове и фашистичка, али и савезничка – конкретније „западних“ савезника – бомбардовања наше земље) отворено раде против интереса Србије и њених грађана – 90-их година XX века су нашу земљу држале под економском блокадом, а потом извршиле и НАТО агресију бомбардујући нас и осиромашеним уранијом, да би на крају – и данас – играле одлучујућу улогу у дезинтеграцији Србије и покушајима гушења Републике Српске?

Зар не би било логичније да су нам ближе Русија и Кина које покушавају да нам помогну у заштити наших виталних интереса, када у исто време, САД и ЕУ отворено раде на дробљењу и слабљењу наше земље и он њих нам стижу стално претње, уцене и казне. То постаје још невероватније данас када се, у новој конфигурацији геополитичке моћи, баланс сила померио (и даље се помера) од два „западна“ у корист два „источна“ стуба.

Исто тако, не доводећи (за почетак) у питање наше кретање ка чланству у ЕУ, може се поставити још једно чисто здраворазумско питање: да ли се наш основни национални интерес може свести на те три речи – „ЕУ нема алтернативу“? Оставимо сада по страни чињеницу да је безалтернативна позиција, по дефиницији, веома ризична, и да би државна мудрост налагала да се „не ставља све на једну карту“, те да се ризици умањују и на тај начин што се увек имају спремна алтернативна решења.

Озбиљне процене говоре да (уколико би се ситуација, чак, повољно развијала) није реално рачунати на наше пуноправно чланство у следећих десет година. То је доста дуг период у коме се (како у Србији, тако и у ЕУ) много шта може битије променити. Земље ЕУ су се последњих година суочиле са озбиљном кризом и данас се оне значајно разликују од оних од пре само неколико година, те се поставља логично питање: да ли ће ЕУ уопште постојати кроз једну деценију (када би ми, по оптимистичким проценама, требало да постанемо њен пуноправан члан), а ако и опстане, колико ће се она разликовати од ЕУ којој смо тежили и којој смо се „безалтернативно“ упутили?

Светска олигархија и крупни капитал (спољни актери) располажу са огромном финансијском моћи и успевају да у многим мањим земљама обликују политички и медијски простор и усмеравају унутрашњу и спољну политику према својим интересима.

Промењена спољнополитичка орјентација омогућила би реализацију једне нове стратегије економског развоја, а која би подразумевала и интензивирање економских веза са Кином (Србија би могла да буде одлична – логистичка, финансијска, али и производна – база за додатну економску експанзију Кине у Европу) и Русијом (максимално искористити погодности безцаринске трговине и значајно повећати наш извоз, те постати значајном базом за додатном енергентском експанзијом Русије у Европу). Ова сарадња била би у обостраном економском интересу Србије, с једне, те Русије и Кине, с друге стране.

У исто време, интеграција Србије у ЕУ и даље би остао као један од наших циљева (али не безалтернативни). Актуелна светска економска криза је показала да пуноправно чланство у ЕУ не даје гаранције да се земља неће наћи у огромним економским проблемима (то најбоље илуструју примери многих постсоцијалистичких земаља – Бугарска, Румунија, Мађарска, Балтичке државе, али и Грчке, Ирске, Португала ...), те да ће аутоматски доћи до солидарност међу земљама чланицама. Због свега напред реченог, мислим да би крајњи циљ Србије можда требало да буде – привилеговано партнерство, а не пуноправно чланство у ЕУ.

Од атипичног ка новом моделу привређивања

Уз претпоставку да се у Србији створе услови за израду и реализацију програма економске модернизације, оно што се мора одмах учинити јесте одустајање од погубне неолибералне економске политике, односно напуштање наметнутог атипичног модела привређивања, а чији резултати су више него поражавајући. Очигледно је да досадашњи атипичан модел привређивања, који се заснива на (рас)продаји имовине, задуживању, увозу и потрошњи, мора хитно да буде замењен типичним моделом привређивања, или сликовито речено потребно је да бећарску заменимо домаћинском економијом.

Од модела у коме се не исплати радити (него „политичарити“ како би се по освајању власти учествовало у подели партијског „плена“ и обезбедила добро уновчива државна синекура или као компрадор заступати интересе крупног капитала и светске олигархије), производити (данас су у Србији скупљи кромпир и јабуке него увозне банане и поморанџе) и извозити (јер смо и ценовно неконкурентни на иностраном тржишту, добрим делом, и због прецењеног курса динара) морамо имати модел привређивања у коме се све то (радити, производити и извозити) исплати.

Одмах после „српске октобарске револуције“ писао сам [\[9\]](#) о негативним искуствима других привреда у транзицији, које су се, деведесетих година, определиле за атипичан модел привређивања (такозвани Вашингтонски консензус који се темељи на три основна елемента: финансијску стабилизацију, радикалну либерализацију и свеобухватну приватизацију), и упозорио до чега ће нас да доведе такав модел.

Тада сам истакао да се основне слабости наведеног модела огледају у радикализму економских реформи и повлачење државе из свих сфера економског живота, те замена циља и средстава у стратегији реформи. Противљење уплитања државе у економију произилази из доктрине економског неолиберализма која чини теоријску основу овог модела привређивања, а замена циља и средстава овај модел чини атипичним.

Уместо радикализма потребна је поступност у спровођењу економских реформи, односно уместо „шок терапије“ предност треба дати градуализму. Такође је неопходно да у реформисању привреде кључну улогу има ефикасна држава и њене институције. И у високоразвијеним привредама слободно тржиште и влада се међусобно допуњују и у њима држава треба да испуни неколико веома важних функција, које није у стању да испуни тржиште, а то се пре свега односи на: стварање законодавне основе и владавине права, дефинисање оквирне макроекономске политике, спречавање монополског понашања, улагање у основне социјалне службе, људски капитал и инфраструктуру, гарантовање личне и имовинске сигурности и спречавање криминализације друштва, очување животне средине и слично. Значајнија улога државе је још потребнија у државама у транзицији, (где су недовољно развијени тржишни механизми, тржишна култура и стереотипи понашања) и то нарочито на самом почетку реформисања привреде. У том периоду држава треба да се јавља и у улози покретача привредног развоја (подстицање предузетништва кроз повољно кредитирање, пореске олакшице и слично, подстицање јавних радова и станоградње који имају мултипликативне позитивне ефекте, поспешивање спољнотрговинске размене коришћењем пореских, кредитних, царинских и ванцаринских мера, итд.)

Држава није проблем сама по себи, како то тврде неолиберали, него она јесте проблем када је некомпетентна, неефикасна и неодговорна, а каквом су је створили наши властодршци. Због тога није решење да се због садашњег лошег рада државне администрације, заговара минимизирање улоге државе и у будућности, него лошу треба заменити добром државом, на чијем челу ће бити компетентна, ефикасна и одговорна власт.

Замена циља и средстава води деформацији саме стратегије економског развоја и недовољном схватању њеног дејства на реалну економију и благостање грађана. Стабилна финансијска ситуација, ниска инфлација, стабилан девизни курс, приватизација и либерализација привреде, само су средства економске стратегије, а не циљеви сами по себи. Она су важне само у мери у којој доприносе остваривању главног (крајњег) циља – побољшање благостања, односно квалитета живота, свих грађана. Једноставно речено, финансијска стабилизација, либерализација привреде и приватизација треба да буду средства за остварење циљева економских реформи. Међутим, они су разматрани као показатељи успеха реформи, а не као средство за остварење главног (крајњег) циља.

Не треба губити из вида да је економија друштвена (а не нека апстрактна) наука, те да се реформе не спроводе да би се постигли неки номинални показатељи, толико драги економистима – неолибералима (као што су: стопа инфлације, стабилан курс националне валуте, стопа либерализације привреде, учешће приватног сектора у друштвеном производу, степен економских слобода и слично) него да би се реформама обезбедило побољшање благостања свих грађана.

Дефинисање новог модела привређивања

За разлику од атипичног, типични модел привређивања има другачији постављене циљеве и у складу са тим другачију економску политику, те мере и инструменте за њено остварење. Државна администрација мора бити организована (и што је још важније мора радити) у складу са дефинисаним циљевима, политиком, мерама и инструментима

Главни (основни) циљ економске политике мора да буде побољшање благостања, односно квалитета живота, свих грађана, а дугорочно одрживи динамичан привредни раст уз пуну запосленост и равномерна и праведна расподела националног дохотка су подциљеви и претпоставка остваривања главног циља – побољшање благостања, односно квалитета живота, свих грађана.

Потребно је стално имати на уму да је економска наука друштвена, а не нека чисто академска, апстрактна, метафизичка, езотерична или ларпурларистичка дисциплина. Економска наука треба, пре свега, да помогне носиоцима економске политике у настојањима да обезбеде дугорочно одржив динамичан привредни раст уз пуну запосленост, те равномерну и праведну расподелу националног дохотка како би се

побољшало благостање свих грађана, а нарочито оних који су најсиромашнији.

Упоредо са питањем економске ефикасности мора се истрајавати и на питању праведности, а то је нарочито значајно у периодима великих промена што је случај и са постсоцијалистичким земљама у транзицији када долази до великих економских и социјалних прерасподела (које ће се тешко више поновити у тако великом обиму). Нажалост, процес економске транзиције већине постсоцијалистичких земаља обележен је инструментализацијом државе за партикуларне сврхе, великом корупцијом, те егоистичким понашањем и невероватном похлепом нове економске и политичке номенклатуре (предузетника и политичара). У таквим условима, било какве реформе тешко да могу успети, јер оне немају широку подршку грађана.

Држава није проблем сама по себи, како то тврде неолиберали, него она јесте проблем када је некомпетентна, неефикасна и неодговорна, а каквом су је створили наши властодршци.

Још је један од најстаријих и најзначајнијих економских мислиоца – Адам Смит – у своме делу „Теорије моралних осећања“ (*The Theory of Moral Sentiments*) из давне 1759. године, наглашавао да „трговачко друштво“ не би могло опстати уколико његови актери своје егоистичке страсти не би контролисали – ублажавали, преусмеравали и каналисали – и на тај начин омогућили складнији живот међу људима. Због тога питање економске ефикасности није могуће у целости одвојити од питања праведности и моралних питања, пошто су она међусобно условљена. Без праведности није могуће на дуги рок обезбедити ни економску ефикасност.

[\[10\]](#)

У складу са правилно постављеним циљевима потребно је, затим, дефинисати економску политику, те мере и инструменте за њено остварење. При томе је потребно полазити од властитог искуства погрешне политике, те потврђених успешних искустава других земаља. Наше искуство из последње деценије показује да смо следећи „добре услуге“ међународне заједнице водили економску политику која је била у интересу светске олигархије и крупног капитала, а не сопствених грађана. Уместо да се посвете изградњи адекватне институционалне инфраструктуре за тржишну привреду, успостављању владавина права и стварању оптималних услова за конкуренцију и дугорочно одржив динамичан привредни раст, наши „реформатори“ су акценат ставили на (рас)продају имовине, задуживање, увоз и велику потрошњу (стварајући илузију „бољег живота“).

Проблем наших реформатора састоји се и у томе што они нису схватили да се развој не може подстаћи већом потрошњом, поготово не потрошњом робе из увоза. Искуство земаља које су успешно модернизовале своје привреде показује да су они радили супротно – подстицали су штедњу. Један од важнијих елемената успешног развоја Јапана (после Другог светског рата) и земаља југоисточне Азије (последњих деценија) јесте стратегије развоја која се ослањала на марљивост грађана, малу личну и заједничку потрошњу и високу стопу штедње. Поред тога, раст се подстицао и потцењивањем вредности домаћег новца, заштитом домаћих произвођача, добрим образовним системом и постизање консензуса кроз препознавање колективног интереса. „Видљива“ (држава) и „невидљива“ (тржиште) рука, државно и приватно власништво, те државни сектор и приватно предузетништво делују заједно и усклађено, а државна и предузетничке политике нису орјентисане само на кратки, него на средњи и дуги рок.

Конкретно дефинисање економске политике, те мера и инструмената за њено остварење ће захтевати ангажовање компетентних специјалиста из свих сегмената појединачних политика (индустријске, пољопривредне, монетарне, фискалне, спољнотрговинске, али и политике регионалног развоја, инвестиција, расподеле и других) које чине општу економску политику. При томе је неопходно да се ослободимо раширених заблуда које постоји у скоро сваком од ових сегмената опште економске политике. Оне постоје због некритичког (било несвесног – због незнања, било свесног – због интереса) прихватања неолибералног приступа од стране досадашњих креатора економске политике у Србији. Као илустрацију навешћу три велике заблуде у монетарној, фискалној, те политици инвестиција о томе како се подстиче економски раст који даље подразумева већу запосленост и побољшање благостања, односно квалитет живота грађана.

Већ целу деценију влада (вешто пласирана и агресивно натурана) заблуда како је монетарна политика најуспешнији и најсветлији сегмент српске економске политике. Оно чиме су се наши економски „реформатори“ и њихови неолиберални истомишљеници од 2000. године посебно поносили јесте стабилна (прецењена) вредност динара. Невероватно, али истинито доказивали су да може постојати јак новац у држави у којој је привредна активност замрла, а незапосленост достигла огромне размере, заборављајући да вредност новца произилази из снаге домаће привреде, односно да је вредност новца само слика или огледало моћи домаће привреде. Управо је прецењени курс динара уништио домаћу привреду и платни биланс, те омогућио огроман прилив спекулативног капитала којом се домаћа привреда додатно уништава. Годинама већ тврдим да монетарна политика каква се води у Србији, не само да није најуспешнија и најсветлија страна економске политике, него обратно – управо је оваква монетарна политика, у великој мери, допринела колапсу српске привреде.

Следећа велика заблуда која се проглашава аксиомом неолибералне економије јесте да снижавање пореза и ублажавање прогресивности опорезивања, мотивише привреду и грађане да више раде, што доводи до убирања веће масе пореза и на крају одговара свим грађанима (кроз боље школство, здравство, социјалну заштиту и слично). Ова илузија се веома вешто одржава, мада пракса показује супротно – убире се мања маса пореза (те уместо бољег имамо све лошије школство, здравство, социјалну заштиту...). Очигледно да политика снижавања пореза и ублажавања прогресивног опорезивања одговара само богатој мањини (за њих и није важно у каквом стању је државно школство или здравство – пошто могу да плате приватно те услуге) и води све већем раслојавању у друштву.

И треће, велика је заблуда да ће иностране инвестиције развити домаћу привреду. Пракса земаља у транзицији, као и темељна емпиријска истраживања (на искуству великог броја земаља у традицији у дужем временском периоду) [\[11\]](#) показују, не само да иностране инвестиције нису никаква панацеја – чаробни лек – за привредни раст, него да међу њима постоји чак негативна веза (веће иностране инвестиције – мањи раст и обратно).

Циљ иностраних инвестиција није развој неке земље, него што већи профит на уложена средства који се извлачи из земље где се инвестирало. Пракса многих земаља у транзицији показује да инострани инвеститори за само неколико година поврате своја уложена средства и из земље више изнесу капитала него што су унели.

Србија је мала земља (на коју отпада само један хиљадити део укупног светског производа) и, као таква, не може бити да утиче на постојећи (неправедан) светски економски поредак, али то не значи да (и у тако задатом светском економском поретку) Србија не може да оптимизира своју позицију. Да би се то остварило потребно је придржавати се једног једноставног принципа (кога доследно следе све успешне земље): у вођењу државне политике треба искључиво полазити од сопствених националних интереса. Србија (као и друге земље) има на располагању различите инструменте који јој омогућавају да на унутрашњем тржишту коригује правила глобалне конкуренције у сопственом националном интересу (заштитом унутрашњег тржишта и домаћих произвођача, активном политиком стимулисања развоја и извоза и стварањем услова за повећање конкурентности домаће привреде и економског раста, задржавањем националне контроле над природним ресурсима и кључним гранама економије итд).

Поред тога, свака земља располаже одређеним компаративним предностима, а оне би за Србију могле да буду: природни услови за развој пољопривредне производње

(ратарска, сточарска, и воћарска производња, те производња лековитог биља и печурака) и на бази ње прерађивачких капацитета који би могли да обезбеђују значајне тржишне вишкове за извоз где би нагласак требало ставити на здраву храну (али и изворску и минералну воду); географски положај погодан за развој инфраструктурног сектора (саобраћај, телекомуникације, енергетика) који би могао (са пратећим објектима – угоститељство, трговина, бензинске пумпе, сервиси и слично) да обезбеђује значајне девизне приливе али и подстакне инвестиције; релативно јефтина образована радна снага способна да допринесе, између осталог и, брзом развоју такозваног аутсорсинга (нарочито у области информационих технологија – стручњаци који су завршили београдски Електротехнички факултет су изузетно цењени у целом свету); многобројна дијаспора чије могућности (пре свега, кривицом наших власти) нису ни приближно кориштене, итд.

Очигледно да политика снижавања пореза и ублажавања прогресивног опорезивања одговара само богатој мањини (за њих и није важно у каквом стању је државно школство или здравство – пошто могу да плате приватно те услуге) и води све већем раслојавању у друштву.

Компаративне предности са којима располажемо (због повољног географског положаја и поднебља – погодног за развој саобраћаја, пољопривреде и енергетике) могу, а не морају да буду искориштене, зависно и од способности и опредељености управљачке елите у држави. Надајмо се да ће будуће управљачке елите у Србији те предности моћи и да искористе, поготово што је евидентан тренд дугорочног значајног раста цена хране и енергената у целом свету. Међутим, не треба заборавити да се у савременом свету компаративне предности, пре свега, стварају и стичу добрим образовањем, модерним технологијама, ефикасно организованом државом и слично, а на томе се у Србији скоро ништа не ради.

Х Х Х

И на крају још само да нагласимо да се економска политика не може третирати као потпуно аполитична, односно економија се не може у целости одвојити од политике, јер су оне међусобно испреплетане. Треба стално имати у виду да је сама модернизација и реформисање привреде истовремено како економски тако и политички процес, те да у пракси често политички интереси надвладају економске. Искуство великог броја земаља у транзицији показује да основни проблеми произилазе, не због недостатка економских знања, него првенствено због недовољне одлучности (па и жеље и интереса) политике

да се неопходне реформе изврше у интересу сопственог народа.

На почетку овог текста писао сам да су спољни актери (светска олигархија и крупни капитал), нажалост, у Србији моделирали на само владајућу, него и алтернативну опозициону политичку сцену, те да би се мало шта променило уколико би уместо актуелне владајуће коалиције имали на власти највећу опозициону странку. И тада би само дошло до персоналних кадровских промена, али би се и даље реализовала (мање-више) иста политика и наставило даље урушавање привреде и државе.

Скраћена верзија реферата са Научне конференције на Филозофском факултету у Нишу *„Место традиције и модернизације у различитим*

концепцијама и стратегијама развоја земаља у транзицији“

[1] Вашингтонском договору или Вашингтонском консензу је разрађеном 90-их година XX века од стране Међународног монетарног фонда – ММФ, Светске банке и администрације САД – Министарства финансија и USAID-а. (Видети: Јован Б. Душанић, *Washington consensus – кодификовани програм економског неоколонијализма*, Нова Европа, Београд, 2007)

[2] Када говоримо о светској олигархији ми под тим појмом, једноставно речено, подразумевамо веома сложену и разнородну свеукупност крупних транснационалних (и њима потчињених) корпорација и банака, научних, консултантских и правних институција које их опслужују, међународних финансијских организација које раде у њиховом интересу, те разних формалних и неформалних организација које утичу на формирање јавног мњења. Без обзира на сву њену аморфност светска олигархија у пракси делује веома координирано због једноставне чињенице да је повезује исти економски интерес – слободно кретање транснационалног капитала и потчињавање својим интересима привреда великог броја земаља у циљу стварања максималног профита. Због тога би било погрешно објашњавати деловање светске олигархије разним теоријама завере или активностима неких сатанских сила него објективним економским интересом крупног капитала.

[3] Морам да признам да сам био веома изненађен када је први човек (председник и извршни директор) ММФ-а Доменик Строс-Кан на годишњем заседању ММФ-а и Светске банке, 03.04.2011. године, у свом 90-о минутном говору подвргао оштрој критици постојећи међународни поредак и заложио се за његово одбацивање и изградњу новог праведнијег света. ММФ је пуне две деценије био бастион идеологије Вашингтонског договора и кључни инструмент за наметање те идеологије целом свету, да би први човек ММФ-а сада признао да Вашингтонски договор води у економску катастрофу, те да се он *„са својим поједностављеним економским идејама и рецептима урушио током светске економске кризе и постао део прошлости“*. Заложио се за нови праведнији поредак *„са људским ликом“* у коме се *„користи од економског раста морају праведније широко расподелити, а не да припадају само шачици привилегованих људи“*. Човек тако високог ранга дрзнуо се да јавно саопшти (и још на годишњем заседању ММФ-а и Светске банке) истину о систему у коме живимо и заложи се за праведнији свет, те тако (само вербално) угрози интересе светске олигархије и крупног капитала. Поред тога, имао је симпатије за идеје о одузимању америчком долару улоге светске резервне валуте. То је морало бити санкционисано – као наук и јасна порука свим другима. Већ следећег месеца (мај 2011) Доменик Строс-Кан је ухапшен у САД, под оптужбом да је сексуално злостављао собарицу у познатом њујоршком хотелу Со ф ител.

Уосталом, нешто већ виђено у случају оснивача Викиликса – Џ. Асанжа, који се дрзнуо да јавно објави тајне дипломатске депеше САД (из којих, између осталог, сазнајемо како светски полицајац влада светом користећи и сплетке, тајне дојаве и квазипсихолошке пр офил е који служе и за уклањање „неподобних“, па и уз помоћ секси скандала).

[4] Индекси индустријске производње (1990 – 100) у Републици Србији (према званичним подацима Републичког завода за статистику) износили су: 1998 – 52,7; 1999 – 39,0; 2000 – 43,3; 2001 – 43,3; 2002 – 44,1; 2003 – 42,8; 2004 – 45,8; 2005 – 46,2; 2006 – 48,4; 2007 – 50,2; 2008 – 50,7; 2009 – 44,6; 2010 – 46,7.

[5] Пут Србије у економски суноврат започео је убрзо после октобарских промена. То је пут који је ММФ систематски инспирисао и охрабривао, исто онако како је радио свуда

где је имао приступ и где је могао да утиче на економску политику. Под утицајем ММФ-а и домаћих либералних економиста, а следећи мантру приватизација-либерализација-дерегулација, Србија је прихватила модел којим је систем доведен на руб економске пропасти... Циљ ММФ-а је увек исти – битно је очувати стабилност финансијског система и његов капацитет да враћа иностране дугове. ММФ је, суштински, представник клуба поверилаца и њихових интереса, и ту је почетак и крај његове улоге. Охрабривање распродаје државне имовине је мера којом се тај циљ сигурније остварује, али се њиме намеће и неолиберални економски образац. На ком нивоу плата и пензија, или на ком нивоу беде ће Србија дугове враћати, није проблем ММФ-а. Нема сумње да је то лакше урадити на нивоу ниских личних примања и ниске буџетске потрошње, па је фокусираност ММФ-а на ограничавање плата и пензија апсолутно разумљива. (Небојша Катић, Цивилизовани утеривач дугова, Wordpress, 06.03.2011)

[6] Према подацима Републичког завода за статистику спољнотрговински дефицит износио је у 1998. години 1,75 милијарде долара, 1999 – 1,51, 2000 – 1,77, 2001 – 2,54, 2002 – 3,54, 2003 – 4,72, 2004 – 7,23, 2005 – 5,98, 2006 – 6,74, 2007 – 9,73, 2008. – 11,90, 2009 – 7,71 и 2010 – 6,94 милијарди долара.

[7] Због тога сам још 2003. године овај атипични модел привређивања назвао „бећарско м економијом

“ и драго ми је да се тај назив одомаћио у нашој стручној, али и широј јавности. Такође ми је драго да се одомаћио и термин *компрадор*

, који сам први употребио, пре више од једне деценије (у тексту објављеном у часопису Финансије, у јануарско-фебруарском броју из 2001. године). Наиме, португалска империја на Истоку почивала је на домаћим посредницима званим *comprados*. Кад су 1842. године Британци добили опијумски рат против Кинеза, исто су тако пронашли домаће «

стручњаке за варварска питања

», који су говорили пиџин-енглески, да им воде послове на локалном нивоу. Оно по чему су се ови људи издвајали јесте презир које су гајили према своме народу, његовој култури и историји. Постајали су космополите и некритички су прихватили све што је долазило од стране колонизатора. Упорно понављајући да се у земљи ништа добро не може да уради «

без спољних притисака

» (у савременој варијанти су то ММФ, Европска унија...) ширили су дефетизам у сопственом народу и афирмисали поданички менталитет, те заговарали старатељство над сопственим народом, а себе нудили за посреднике – «

стручњаке за варварска питања

».

[8] <http://www.nspm.rs/ekonomska-politika/jereticka-pitanja-o-inertnosti-i-servilnosti.html>

[9] Видети: Јован Б. Душанић, *Југословенска привреда на почетку трећег миленијума*, часопис Финансије, јануар-фебруар, 2001.

[10] Проблем праведности, односно све веће неједнакости све је израженији и код најразвијених земаља. Тако нобеловац Џ. Стиглиц пише (*Геополитика*, мај 2011): „Америчка врхушка коју чини само 1% популације, има контролу над 40% богатства... Један проценат са врха има најбоље куће, најбоље образовање, најбоље лекаре и најбољи животни стил, али постоји једна ствар коју новац, изгледа, није купио: схватање да је њихова судбина везана за то како осталих 99% живи. Историја је показала да је то нешто што 1% на крају и научи – када буде сувише касно
.“

[11] J. Mencinger, *Does Foreign Direct Investment Always Enhance Economic Growth?* KYKLOS, Vol. 56 – 2003 – Fasc. 4, 493–510